

illis tribuendæ; nec templum Vaticanum debet quidpiam Michaeli Angelo Buonarrotio; et immerito dicitur Nepoleo magnam partem Europæ debellasse, quidpæ qui nihil prorsus effecerit, nec efficere potuerit, si Positivistas audiamus. Quis ergo fuit horum operum auctor? Quamobrem nisi iis auctoribus, quibus vulgo tribuuntur, tamquam veris causis adjudicemus, necesse erit aliquam aliam operum illorum causam assignare; nec poterunt unquam adversarii effugere manifestam necessitatem reales causas assignandi.

Prob. 4.º Quoniam Positivistæ admittunt saltem realitatem corporum, quero ab ipsis, num omnia quæcumque existunt entia, habeant a se existentiam, vel ab alio. Si omnia existunt a se, ut omitam nunc repugnantiam plurium entium a se, vitari non potest Pantheismus. Si ab alio, datur necessario alicuæ causa, ut patet ex ipsis terminis.

Prob. 5.º Ridiculum foret Positivistarum dogma, nisi summam contineret impietatem. Vide enim quid inde sequatur. Si non dantur causæ, neque datur causa prima, saltem diversa ab hoc mundo corporeo, quem sensibus percipimus: id quod cæteroquin non horrent ultro admittere ac profiteri Positivistæ, quamvis voces adhuc Dei aliarumque rerum, quæ Deum respiciunt, retineant. At id perinde est ac atheismum profiteri vel pantheismum, qui aliud non est, quam larvatus atheismus. Præterea si non dantur causæ, nulli poterit ulla unquam actio imputari: ergo nec erunt virtutes, nec crimina nec prava facinora; et immerito laudibus cumulantur quidam homines ob res præclare gestas; immerito, immo et injuste, puniuntur alii ob scelera, quæ admisisse quidem vulgo dicuntur, re tamen vera neque admiserunt neque admittere potuerunt; nec tenebitur ullus servis atque artificibus mercedem ob operas vel exhibita sibi servitia reddere. Et sic totus ordo moralis sus deque vertitur: licebitque cuivis quilibet audere, dum viros adeo bonos reperiat, qui credant ei dicenti se non veri nominis esse causam, sed puram conditionem vel occasionem, ad cuius præsentiam, nescio cur vel quomodo, facta illa contingant. Verum piget me in re tam perspicua diutius hæere: cum potissimum plura adhuc in hanc rem afferri possint ex iis, quæ contra Occasionalismum dicenda sunt.

Quæ porro Beguelinus contra principium causalitatis objicit, nimis levia sunt, ac bene soluta videri possunt apud P. Salvatorem Tongiorgi (1).

Si porro notionis causæ originem quæras, facile est ex dictis respondere: experientia et ratio sufficiunt ad rem explicandam. In primis experientia interna propriæ conscientie manifeste cuivis demonstrat se multarum actionum et effectuum causam esse efficientem, seque multa propter finem alicquem operari; experientia vero vel sola vel ratiocinio adjuuta invicte ostendit subjectum cogitans duplici principio interno constare, corpore videlicet et animo. Denique eadem experientia simul cum ratiocinio probat etiam extra nos admittendas esse reales causas, quæ non sint phenomena eventus alios mere antecedentia, ut patet ex dictis. Quod enim notio causæ non sit pura forma vel lex subjectiva mentis nostræ, partim constat ex confutatione Scepticismi in *Logica*, partim constabit ex dicendis contra Idealismum, Pantheismum et Emmanuelis Kantii sceptica deliramenta.

Origo notionis
causæ

CAPUT II.

DE CAUSA EFFICIENTE.

Primam hanc ante cæteras causam ideo tractare aggredimur, quia manifestissima omnium est ac princeps in proprietate causandi: unde etiam fieri solet, ut causæ nomine fere efficiens vulgo intelligatur. Prius autem notio causæ istius accuratius declaranda est.

ARTICULUS I.

Quid et quotuplex causa efficiens.

389. Celebris est Aristotelica illa definitio, qua causa dicitur esse id, unde primum principium est mutationis et quietis (2); quam sapienter discussam et expositam videre licet apud Eximium Doctorem (3). Quædam enim occurrunt statim circa prædictam definitionem dubia. Nam si vox illa

Aristotelica
efficientis
causæ definitio,
adversus quam
quædam diffi-
cultates propo-
nuntur,

(1) *Ontolog.*, n. 322, seqq. Cfr. d. Liberatore, *Logic.*, n. 135.

(2) *Aristot.*, *Physicor.*, lib. 2, cap. 3, 5.

(3) *Disp.* 17 *Metaph.*, sect. 1.

primum principium absolute et in rigore sumatur, soli Deo videbitur ratio causæ efficientis convenire; creatæ namque causæ, quæ nomen efficientium habent, profecto non sunt hoc pacto primum principium, cum prius aliud, a quo et ipsæ sint, necessario præsupponant. Nec vero dicatur *primum principium* in Aristotelica descriptione relative accipiendum esse, facta videlicet comparatione ad tria alia causarum genera; nam id etiam verum esse non videtur. Sane causa efficiens creata necesse est, ut materiam habeat, circa quam operetur, itemque finem, cuius gratia permoveatur, atque ad opus excitetur. Ergo causa efficiens neque in sensu restrictiori ac relativo dici vere potest primum principium. Præterea instrumentum solet ex communi sententia ad efficientem causam revocari, et nihilominus essentielle ipsi est, ut non agat nisi in virtute alterius, atque adeo aliud prius se habeat. Accedit quod nisi *motus* vel *mutatio* improprie intelligatur, nequit causa efficiens adæquate definiiri *primum principium mutationis vel motus et quietis*. Ut enim jam obiter innuimus agentes de mutatione, creatio non est motus nec mutatio. Ergo causa efficiens in tota sua latitudine, quatenus importat principium cujuslibet effectiois, sive creativæ sive non creativæ, non recte definitur primum principium mutationis.

Hæc sunt præcipua, quæ contra definitionem Aristotelicam solent urgeri. Quæ ut rite explicentur, nota ante omnia *primum* aliquid bifariam dici posse, *in ordine* quem dicunt, *intentionis*, et *in ordine executionis* et secundum esse. Sensus ergo definitionis est, ut efficiens causa sit primum non in ordine intentionis, in quo finis primatum habet, sed in ordine executionis ac physicæ determinationis; ipsa enim prius actu et physice existens executive determinat effectum ad existendum, ita ut nullum aliud genus causæ in hoc ordine prius causet, sed ipsa e converso prius aliis causet in vero aliquo sensu. Nam quamvis causa efficiens materiali egeat et sic simul tempore concurrere dici possint causa materialis et efficiens, nihilominus semper saltem ratione prior est hujus, quam illius, influxus. Nam «secundum præcisas rationes formales loquendo, passio est ab actione, et non e converso; ideoque vera est ac propria hæc causalis locutio: *Quia agens agit, materia recipit*. E

ex quarum
explicatione

contrario vero non proprie dicitur agens agere, quia materia recipit» (1). Per illam ergo particulam *primum principium*, prout declarata manet, satis distinguitur causa efficiens et a finali et a materiali. De formali autem nulla est difficultas, nam forma non adest, nec causat, nisi per efficientiam agentis. Et sic etiam patet, quomodo *primum* principium non sit intelligendum de primo simpliciter et absolute quod nullam aliam causam priorem in ullo ordine supponat, sic enim solus Deus foret causa efficiens, mox autem probandum est contra occasionalistas dari quoque causas efficientes creatas; sed intelligendum est de primo in suo ordine causæ proximæ respectu illius actionis et effectus, hic et nunc procedentis: unde potest convenire et causæ primæ et secundæ, et etiam causis subordinatis, si quæ adsint, intra suum ordinem et locum. Et ob eam rationem etiam non excluditur per eandem particulam instrumentum, neque ipsa etiam causa moralis, quæ consulendo et exhortando vel adjuvando causat, quia quamvis non executive concurrat ad effectum in sensu physico, bene tamen in sensu morali et in æstimatione hominum, quia re vera determinat actionem et effectum, et non recipiendo in se influxum agentis, sicut materia, nec actuando materiam, sicut forma, nec alliciendo bonitate sua sicut finis; sed juvando et quasi complendo efficacitatem agentis, ut actionem exserat ponatque effectum; ac proinde vere primum est per comparationem ad causas aliorum generum, materialem, formalem et finalem.

Quod vero attinet vocem *mutationis* verum est, si in proprio sensu accipiatur, per illam excludi causam creationis; quod ideo fortasse est, quia Aristoteles ut quidam arbitrantur, notitiam non habuit creationis, sed tantum naturalium actionum seu mutationum. Cæterum si mutatio large accipiatur quatenus omnem cujuslibet generis effectioem importet; potest etiam causa creans in Aristotelica definitione comprehendi. Sic ergo declarari potest definitio illa et ab objectis vindicari (2). Potest tamen majoris claritatis gratia dici

vera definitio
colligitur

(1) Suarez disp. *Metaph.* 17, sect. 1, n. 2.

(2) Cfr. Suarez (disp. *Metaph.* 17, sect. 1), Complutens. (*Physic.* disp. 10, quest. 1), Rhodes (*Philos. perip.*, lib. 2, quest. 3, sect. 1), De Benedictis (*Philos. perip.*, vol. 2, lib. 2, quest. 4, cap. 1); etc.

cum Suarezio causa efficiens esse *principium per se, extrinsecum, a quo primo est actio vel effectio rei*, modo jam explicato: dicitur autem principium *per se* ad excludendam causam per accidens in eo sensu intellectam, quæ nihil influat in effectum. Vel si mavis, dic causam efficientem esse causam, a qua fit aliquid, vel a qua proprie oritur actio, intelligendo per actionem emanationem et fluxum ac dependentiam effectus a causa. Nam effectus non fit *a materia*, sed *ex materia* neque *a forma*, ex qua intrinsece constituitur, neque *a fine*, fit autem *ab agente*. Quid autem sit et fluxus unius ab alio, etiam satis ab omnibus intelligitur ac distinguitur a peculiari modo dependentiæ, quam res habet a materia et forma, quibus constat, et a fine cuius gratia fit: fuseque a nobis superius declaratum est.

Virtus et principium efficiendi.

Principium actionis in efficiente vocatur activitas, vel virtus, vel potentia activa, cuius proinde actus et exercitium est actio unde etiam hæc dicitur actus secundus causæ efficientis, et causa efficiens dum actu operatur, dicitur esse in actu secundo, sicut quamdiu non operatur est in actu primo dumtaxat, sive proximo sive remoto, prout adsint vel nondum adsint prærequisita omnia ad operandum. Quod autem agens nequeat agere sine virtute, non minus evidens est, quam quod dari nequeat effectus absque causa. Causa namque virtute productiva carens, non est vere causa, nec continet in se effectum, nec potest proinde producere illum. Enimvero quid est *posse* operari, nisi virtutem habere operandi? Ergo quod virtute caret, non potest operari. A causa efficiente, quæ circa subjectum vel præsuppositam materiam operatur, procedit *passio*, quam jam superius probavimus re non distingui ab actione, sed tantum virtualiter: eadem quippe realitas vel fluxus effectus, qui prout ab efficiente progreditur, vocatur *actio*, prout in subjecto recipitur, nomen accipit passionis, et propterea subjectum ipsum actionem efficientis in se recipiens, dicitur *passum*. Plane autem liquet *agens passo* vel patiente, prout tale est, nobilius esse, nam *beatius est dare, quam accipere*. Non tamen necesse est agens entitative ac simpliciter esse nobilius passo (1).

Agens passo nobilius.

(1) Vide S. Thom., 4.º dist. 1, quest. 1, art. 4, solut. 1.^a ad 3.um

Hinc facile colligitur, quænam sit causalitas proprie causæ efficientis, quæ alia esse non potest, quam *actio*. Et ratio patet, quia ea est causalitas causæ agentis, quæ illam constituit vel denominat actu agentem. Atqui talis est actio. Nam per illud constituitur causa actu agens, quod immediate intelligitur adungi ultra potentiam vel virtutem agentis, nam per solam virtutem activam præcise nondum intelligitur actu agens. Atqui illud quod ultra virtutem intelligitur addi agenti, ut actu agens constituatur, et sine quo nondum intelligi potest actu agens, est actio. Ergo... Præterea «causalitas uniuscujusque causæ est id, quo proxime, per se, atque intrinsece attingit effectum, et quo e converso effectus pendet a tali causa. Est enim causalitas quasi via seu tendentia ad effectum: unde inter causam et effectum quasi inter duos terminos versatur, quia per causalitatem causa influit in effectum, et effectus procedit a causa. Sed actio est id, quo causa efficiens actualiter attingit suum effectum, et quo effectus pendet a sua causa» (1). Causam efficientem respiciunt sequentia effata:

Causalitas causæ efficientis.

390. Axioma 1.um *Nihil agit, nisi in quantum est actus*: vel: *Omne agens agit, in quantum est actu*. Nomine actus hic intelligi potest vel existentia, vel forma quæ sit principium operationis. Et utrovis sensu intelligatur, veritatem habet effatum. Primo quidem, quia quod non existit, nihil est actu in se ac physice, ac proinde nequit operari. Deinde quod caret principio operationis, similiter operari non potest, ut paulo antea expositum est, ac satis ex ipsis terminis constat. Eodem revocari potest

Nihil agit, nisi in quantum est actu.

Axioma 2.um *Operatio sequitur esse, et: Modus operandi sequitur modum essendi*. Quia operatio esse nequit in primis in eo, quod nondum existit; neque operatio potest excedere principium suum, quandoquidem effectus postulat non quamcumque causam, sed proportionatam. Quare modus operandi accommodatur modo essendi. Id tamen intellige ita, ut operatio et effectus nequeant superare causæ conditionem ac perfectionem. Quod autem operatio non possit esse minus perfecta, quam exigat perfectio et

Operatio sequitur esse.

(1) Suarez, disp. *Metaph.* 18, sect. 10, ubi plura require.

virtus causæ, verum est solum in causis necessario operantibus. Nam agentia libera, sicut possunt, etiam omnibus adstantibus prærequisitis, actionem cohibere, ita quoque possunt illam temperare pro lubitu, ut sit minus perfecta, quam posset esse, spectata illorum operatio principio. At causæ necessariae semper agunt, quando possunt, et quantum possunt; ideoque modus operandi in illis ad amussim respondet modo essendi, nisi forte adsit impedimentum extrinsecum obstans, ne totam suam activitatem exerant.

Nihil agit ultra
suam speciem.

Axioma 3.um *Nihil agit ultra suam speciem.* Id intellige in ordine rerum naturali. Quælibet enim agentia suam habent speciem naturæ virtutemque eidem consentaneam, quam superare nequit effectus, salvo causalitatis principio. Verum neque etiam causa unius speciei potest effectus naturales aliarum specierum producere, quamvis sint minoris perfectionis. Patet enim experientia et inductione proprias cuius speciei naturales actiones assignatas esse propriosque effectus, quin possint alia aliarum naturalium specierum ab illis proficisci. Sic nec leo generat nisi leonem, nec canis nisi canem, etc. Si tamen causa principium aliquid altius operandi sibi indebitum divinitus accipiat, poterit in virtute illius operationes longe præstantiores elicere, non solum ultra suam speciem, verum etiam ultra totum naturalem ordinem: quo pacto entia rationalia supernaturali virtute instructa et elevata eliciunt actus salutares, quibus æternam promerentur vitam.

Omne agens
agit sibi simile.

Axioma 4.um *Omne agens agit sibi simile;* quod etiam solet aliter exprimi, cum dicitur agens *agere, ut communicet alteri suam similitudinem, vel ut imprimat illi suam formam.* Nota vero ante omnia principium istud solere circumscribi ad causam dumtaxat per se ac principalem; conceditur enim necesse non esse, ut effectus assimiletur causæ per accidens, neque etiam causæ instrumentali, quæ non attingit effectum, nisi in virtute causæ principalis, vel nisi prout elevata a principali agente. Et ratio est, quia cum causa per accidens aut nihil agat, aut non agat ex intentione talis effectus, nihil mirum si non imprimat eidem suam formam et similitudinem. Et similiter etiam cum instrumentum sit causa essentialiter imperfecta et inadæquata, nequit attingere per

se effectum, nec proinde illum sibi similem reddere; et solum forte dici poterit quadantenus assimilare sibi effectum, quatenus sua efficacia confortata et elevata per principalem causam, aliquo modo concurrat ad illius productionem (1).

Ratio autem axiomatis, nisi me fallit opinio, est illa, quam superius tetigi, continentia effectus in causa. Diximus enim effectum aliquo modo contineri in omni causa, sive formaliter, sive eminenter sive virtualiter; et in causa quidem efficiente semper necesse est, ut contineatur saltem virtualiter, sive interea contineatur etiam formaliter vel eminenter, sive non; nam sufficiens causa sine virtute activa producere effectum nequit. Efficere namque non est effundere, quod jam prius existebat, sicut vas effundit aquam, vel manus educit pecuniam de crumena, sed dare esse alteri, quod nondum existebat in sua natura. Id autem sine activa potentia fieri nequit. Hinc autem sequitur effectum saltem debere esse virtualiter similem causæ. Verum sæpe etiam effectus similis est illi formaliter et univoce, quando nempe in causa est non solum virtus producendi effectum, sed insuper perfectio ejusdem rationis ac in effectu; alias autem effectus est solum analogice similis causæ, quia hæc perfectionem eminentiorem continet. Hisce ergo diversis modis explicari potest similitudo effectus cum causa sua efficiente. Illud etiam nota similitudinem istam quandoque attendi secundum esse ac perfectionem physicam, ut in generationibus naturalibus, alias vero secundum idealem formam dumtaxat, quam effectus imitatur. Ad rem S. Thomas: *Oportet quod in generante per se, sit aliquantulum similitudo generati. Sed hoc contingit tripliciter: uno modo, quando forma generati præcedit in generante secundum eundem modum essendi et simili materia, sicut cum ignis generat ignem, vel homo generat hominem. Et hoc est generatio totaliter univoca. Alio modo, quando forma generati præcedit in generante, non quidem secundum eundem modum essendi, nec in substantia ejusdem*

(1) Vide S. Thom., *Metaph.*, lib. 7, lect. 8, paragr. c; de *Mal.*, quest. 1, art. 3, ad 2.^{am}; quest. 4, art. 1, ad 16.^{am}; et art. 3; 3 p., quest. 62, art. 1; 4.º dist. 1, quest. 1, art. 4, solut. 1, ad 3.^{am} et 4.^{am}; etc.

rationis; sicut forma domus præcedit in artifice, non secundum esse materiale, sed secundum esse immateriale, quod habet in mente artificis, non in lapidibus et lignis. Et hæc generatio est partim ex univoco, quantum ad formam; partim ex æquivoco, quantum ad esse formæ in subjecto. Tertio modo quando ipsa tota forma generati non præcedit in generante, sed aliqua pars ejus, aut aliqua pars partis; sicuti in medicina calida præcedit calor, qui est pars sanitatis, aut aliquid ducens ad partem sanitatis. Et hæc generatio nullo modo est univoca (1).

Axioma 5.º Quanto causa est altior, tanto communior et efficacior et profundior est, ac de remotiore potentia reducit ad actum, ut desumitur ex S. Thoma (2). Primum patet, nam altior causa intelligitur ea, quæ virtute eminentiori præstat supra alias. At virtus eminentiori ad plura se extendit. Ergo communior est, communitate nempe causalitatis, de qua sola est hic sermo, non autem de communitate prædicationis. Sicut in artificialibus patet, quod ars politica, quæ est supra militarem, ad totum statum communitatis se extendit: militaris autem solum ad eos, qui in ordine militari continentur (3). Secundum quoque patet; nam efficacitas videtur esse repenenda in certitudine obtinendi effectum, superata resistantia passi, per oppositionem ad inefficacitatem virtutis, quæ sæpe suo frustratur effectui. Jam vero quo causa virtuosior est, eo facilius certiusque valet passi resistantiam vincere. Ergo causa quo altior, eo est etiam efficacior. Quod si efficacior est, eo poterit etiam ad profundiora penetrare, remque intimius attingere. Ac demum de remotiori etiam potentia reducit ad actum, quia quo effectus est in remotiori potentia, eo difficilius ad actum perducitur. Atqui causa quo efficacior est ac profundius penetrans, eo difficilius efficere valet. Ergo causa quo altior est, eo etiam de remotiori potentia reducit ad actum (4).

391. Sed jam de divisionibus efficientis causæ dicendum est. Primo dividi potest in primam et secundam: quam

(1) S. Thoma., *Metaph.*, lib. 7, lect. 8, paragr. c.

(2) *De Potent.*, quest. 3, art. 7; 1 p., quest. 65, art. 3; 2.º *Contr. Gent.*, cap. 16, arg. 3.º, *Metaph.*, lib. 6, lect. 3, paragr. c.

(3) S. Thom. *Metaph.*, lib. 6, lect. 3, paragr. c. Cfr. supra, n. 213.

(4) Cfr. cl. P. Schiffini, *Principia philosophica*, n. 683.

divisionem superius explicuimus, de causa in communi disputantes. Non desunt, qui secundas causas re vera negent, existimantes creatia entia non veri nominis causas, sed puras esse occasiones: quorum errorem mox repellemus.

Secundo dividitur causa efficiens in *physicam* et *moralem*. Physica est illa quæ virtute propria per se producit effectum. Moralis quamquam non raro accipiat pro causa libera, quæ sola capax est moralitatis, quia mores habere potest bonos vel malos, nunc tamen intelligitur illa, quæ non exequitur virtute sua effectum, sed tantum inducit, ac determinat aliam causam vel aliam potentiam ejusdem suppositi, ut effectum exsequatur. Sic imperans, consulens, orans, exemplum præbens, etc., sunt causæ morales operis, ad cujus executionem inducunt, quia in existimatione prudentum et ex communi modo loquendi ac reputandi, veræ causæ habentur; concurrunt enim ad opus, vel movendo, vel determinando, vel impellendo, vel dirigendo, unde opus videtur in aliquo vero sensu ab illis dependere, non tamquam a meris conditionibus. Qua de re illud quoque notandum est quamvis magnam habeat causa hæc affinitatem cum causa finali, differt tamen ab ea, quia finis allicit bonitate sua objectiva ad hoc ut ipse obtineatur, ut cum quis ad operandum inducitur, ut obtineat canonicatum, vel domum habeat, vel lucretur pecunias. Verum causa moralis non hoc modo inducit, ut per se patet, imperium enim v. g., preces, merita, exemplum, differunt a fine ipso per operationem obtinendo, quamvis possit etiam cum illis misceri bonitas ipsa finis, quæ a consulente vel precante ad certius permovendum, vivide coram proponatur.

Causa efficiens etiam alia est *particularis*, alia *universalis*. Particularis est, quæ ad unam aut paucas effectuum species occurrit: universalis absolute est causa universalis, quia sine actuali ejusdem influxu nulla actio creatura procedere potest: in sensu autem restrictiori dicuntur causæ universales, quæ in omnes pæne naturales effectus corporum influunt, ut sol, qui luce et calore latissimam quaquaversus exercet causalitatem.

physica
et moralis,

Discrimen
moralis causæ a
finali.

Causæ
universalis
et particularis,

Divisiones
causæ efficientis:
prima
et secunda;

libera
et necessaria:

Præterea dividitur causa in *liberam et necessariam; naturalem et supernaturalem, univocam et æquivocam*. Libera est, quæ positis omnibus prærequisitis potest operari vel non operari: necessaria, quæ adstantibus prærequisitis nequit non operari. Naturalis, quamvis sæpe idem valeat ac necessaria, quatenus opponitur liberæ; at quatenus opponitur supernaturali est illa, cujus operatio non excedit vires activas et exactivas totius naturæ: unde Deus prout creans animam rationalem est causa naturalis in hoc sensu, quia quamvis creatio animæ rationalis superet vires activas totius naturæ creatæ, non tamen superat vires exactivas, siquidem posita humana generatione ac sufficienter præparata materia, adest naturalis exigentia, ut a Deo creetur, et infundatur anima. Causa supernaturalis e converso est illa, cujus actio excedit vires et activas et exactivas totius naturæ.

univoca
et æquivoca:

Qua de re spectat ad Theologos disputare. Causa demum univoca est, quæ producit effectus ejusdem secum speciei infimæ: quare dicitur effectum continere formaliter. Æquivoca producit effectus diversæ speciei, et continet effectum eminenter.

principalis et
instrumentalis.

392. Verum omissis aliis divisionibus, quæ satis ex dictis patere possunt, dividitur causa in *principalem et instrumentalem*. Causa principalis per antonomasiam dicitur illa, quæ a nulla alia pendet, et a qua cæteræ omnes pendunt essentialiter in operando: quo pacto sola causa prima est principalis, omnes autem secundæ dicuntur instrumentales et instrumenta, ut fusiis dicitur, Deo volente, in Theologia, cum agendum erit de divino concursu. At vero acceptio ista instrumenti nimis lata est minusque propria. Illa etiam non satis propria est significatio, qua instrumentum vocatur quodlibet principium, etiam substantiale, supposito agenti naturali inditum ad operandum, quamvis sit æque perfectum aut etiam nobilior effectui. Sic manus, pedes, oculi, immo et totum corpus, quandoque dicuntur instrumenta humani suppositi, quod e converso appellatur causa principalis: et propterea etiam actiones manuum aliorumve corporis membrorum, non ipsis, sed homini tribuuntur. In hoc sensu Theologi vocant Humanitatem Christi Domini instrumentum conjunctum Verbi, potissimum respectu

Minus propria
instrumenti
acceptioes:

operationum supernaturalium et miraculorum. Minus proprie videntur etiam instrumenta dici quædam agentia, quæ loco alterius substituantur, ut vices gerant illius in operando: quo pacto impulsus mobili impressus ad motum gignendum, dicitur instrumentum causæ moventis, quæ propterea nomen accipit causæ principalis. Huc revocari potest in moralibus causa, quæ dicitur ministerialis, quæ alterius nomine et auctoritate operatur, ut v. g. in administratione sacramentorum Ecclesiæ, nam sacerdos vices gerit Christi causæ principalis in conferenda gratia (1). Denique non est hujus loci instrumentum metaphoricè dictum ad designanda documenta, quibus conscripta sunt pacta conventionesque, et sua quisque jura tueri, sive publica sive privatim, valet.

Quid ergo est instrumentum vel causa instrumentalis in sensu proprio? Instrumentum in primis in omnium sententia causam quamdam importat alteri subordinatam, quæ dicitur principalis, utiturque illa ad effectum aliquem obtinendum qui propriam facultatem ac virtutem talis instrumenti excedit. Secundum hanc notionem triplex statim distingui potest ex communissima sententia instrumentum: *naturale, supernaturale et artificiale*. Naturale est illud, quod a natura institutum est, ut semen v. g. viventium, per quod hæc generant alia sibi similia. Supernaturalia sunt ea, quæ a Deo assumuntur ad effectus supernaturales edendos, v. g. Sacramenta: denique artificialia sunt ea, quæ operibus artis deserviunt, ut calamus ad scribendum, penicillus ad pingendum. Duo itaque saltem importat ratio instrumenti, subordinationem altiori causæ in agendo et improportionem cum affectu, saltem attenta sua naturali ac propria conditione. Primum horum dumtaxat fere cernitur in causis illis, quas in sensu latiori vocari instrumenta diximus: et ratione alterius communissime dicitur instrumentum non agere nisi elevatum a causa principali et in virtute causæ principalis. Nunc autem incipiunt quæstiones, eæque plus minus connexæ cum aliis controversiis materiam potissimum concursus divini et effectiois actuum supernaturalium respicientibus. Omissa itaque opinione illorum, qui putant causam instrumentalem esse illam, cui non attribuitur

quid proprie
instrumentum.

Quam
et omnium
consensu
requirantur ad
rationem
instrumenti.

Instrumentum
naturale,
supernaturale
et artificiale.

Circa naturam
instrumenti
varie opiniones:

(1) Vide Suarez, disp. *Metaph.*, 17, sect. 2, n. 16.

effectus, principalem vero, cui attribuitur, unde sequeretur causas principalem et instrumentalem solum distingui penes denominationem; prima est sententia multorum dicentium causam principalem esse illam, quæ attingit effectum præcipue intentum, instrumentalem eam, quæ non attingit hujusmodi effectum, utpote sibi improporionatum, sed solum dispositive conducit ad illum, aliquid prævium efficiendo, quo materia disponatur ad terminum actionis causæ principalis obtinendum; sic serra v. g. et alia instrumenta lignum incidendo et loco movendo præparant viam, ut adsit forma artificiosa, et calor naturalis stomachi concoquendo cibos, disponit materiam ad introductionem formæ carnis (1). Hæc est sententia Bartholomæi Mastrii (2), qui ait eandem esse communiorem inter Scotistas; pro qua perperam a quibusdam adducitur etiam P. Petrus Fonseca (3), cum oppositum aperte doceat. Hæc tamen sententia satis communiter deseritur extra Scholam Scotistarum, immo vero inter ipsos Scotistas non pauci eandem deserunt, quemadmodum fatetur idem Matrius. Itaque dicendum est, quamvis instrumentum saltem sæpe habere possit actionem propriam ante actionem principalis agentis, nempe aliquid prævium efficiendo, nihilominus instrumentalem causalitatem non ad hoc esse limitandam, sed etiam ipsum effectum principalis causæ attingere, quemadmodum docet S. Thomas (4). Unde Ferrariensis (5) et Complutenses (6) aliique Thomistæ duplicem attribuunt instrumento actionem re distinctam, aliam, qua per formam ac virtutem sibi propriam operantur non tamquam instrumenta, sed potius tamquam principales causæ, ut calor v. g. naturalis ad dissolvendos et concoquendos cibos, nam certe respectu hujus solius actionis non videtur purum instrumentum; et aliam, quæ ad altiorem effectum principalis causæ immediate concurrunt,

(1) Vide apud Suarez, disp. *Metaph.* 17, sect. 2, n. 10.

(2) *Physic.*, disp. 7, quæst. 5, art. 2, n. 72 seqq. et n. 77.

(3) *Metaph.*, lib. 5, cap. 2, quæst. 6, sect. 3.

(4) 3 p., quæst. 77, art. 3 ad 3.um; quæst. 79, art. 2 ad 3.um; 1 p., quæst. 45, art. 3; 4.º dist. 1, art. 4, solut. 1.^a

(5) In lib. 2. *Contr. Gent.*, cap. 21.

(6) *Physic.*, disp. 12, quæst. 2.

nempe ad productionem carnis. Quamquam Cajetanus (1) ait necesse non esse re distinguere duas hasce actiones. Et ita etiam S. Thomas quamvis duplicem hanc actionem instrumenti distinguat, alteram propriam et alteram instrumentalem, notat tamen instrumentum non efficere *actionem instrumentalem, nisi exercendo propriam* (2), quibus verbis videtur noluisse re distinguere duplicem illam actionem. Ratio autem, cur instrumento concursus immediatus in ipsum causæ principalis effectum sit asserendus, est, quia quamvis instrumentalis causa nequeat sola sua nativa vi illum effectum, utpote sibi improporionatum, attingere; plane non apparet, cur eum attingere non possit, prout elevata et adjuta et confortata est ab agente principali (3). Cæterum quod actio prævia et connaturalis instrumento non sit prorsus necessaria ad hoc ut instrumentum, potissimum supernaturale, attingat effectum causæ principalis, quemadmodum contendunt Complutenses aliique, ostendit Doctor Eximius (4).

Secunda sententia communis inter Thomistas tenet causam principalem esse illam, quæ propria virtute influit in effectum; instrumentalem autem, quæ aliena virtute operatur, seu quæ agit in virtute alterius, nimirum causæ principalis. Quod si inquiras, quo pacto agendi virtus dicatur propria, vel quid sit agere in virtute propria, tripliciter dici potest aliquid sic agere: primo in quantum virtus agendi est proprietas causæ efficientis, ut calor est proprietas ignis; et hic est modus perfectissimus agendi in virtute propria. «Secundo hæc appropriatio fieri potest per subordinationem, in quantum scilicet quamvis virtus proxima agendi non sit proprietas, attamen subordinatur alteri virtuti radicali, quæ est proprietas. Sic lumen gloriæ, quod est proxima virtus, qua Deus videtur, et charitas, quæ est virtus proxima, qua

secunda opinio,

(1) In 1.^{am} p., quæst. 45, art. 5.

(2) *Contr. Gent.*, lib. 2, cap. 21; 3 p., quæst. 62, art. 1, ad 2.^{am}; de *Verit.*, quæst. 27, art. 4; 4.º dist. 1, quæst. 1, art. 4, solut. 1.^a

(3) Vide plura apud Suarez, disp. 17 *Metaph.*, sect. 2, n. 10-13; ex quibus facile poterunt etiam rationes Mastrii dissolvi.

(4) Suar. de *Incarнал.*, disp. 31, sect. 9; de *Sacrament.*, disp. 9, sect. 1.

Deus amatur, non sunt quidem proprietates animæ, sed tamen subordinantur, illud quidem intellectui, hæc vero voluntati, tamquam radicalibus principiis istarum actionum. Et per hanc subordinationem utraque virtus ita appropriatur homini, ut quidquid homo agit seu per lumen gloriæ, seu per charitatem, dicatur agere in propria virtute, et ut causa principalis. Tertio demum ista appropriatio fit per sustentationem, in quantum scilicet ipsa virtus principalis agendi recipitur in aliquo tamquam in subjecto, tunc enim ipsi appropriatur, quia omne accidens est sui subjecti, et ideo quidquid subjectum agit per tale accidens, dicitur agere principaliter (i. e. ut causa principalis). Sic luna principaliter illuminat, et aqua jam calida principaliter calefacit, quia luna recipit a sole, et aqua ab igne ipsam virtutem principalem illuminandi et calefaciendi.» Ita P. Antonius Goudin e Sacro Prædicatorum Ordine (1). Unde e converso tunc aliquid censetur agere in virtute aliena, ut idem auctor explicat, «quando virtus, per quam agit, nec est ejus proprietas, nec aliquid subordinatum virtuti radicali agendi, quam in se habeat, nec ipsa virtus principalis agendi, quam recipiat et sustentet; sed solum quædam *participatio incompleta et vialis*, derivata a virtute causæ principalis; sicut malleus facit artefactum, non per artem, quam in se habeat, sed per motionem ab artifice derivatam». Verbo virtus causæ principalis, in qua instrumentum operatur, est aliquid fluens nec perseverans in eo, sed tamdiu solum durans, quamdiu durat actio et usus actualis instrumenti, et videtur aliud non esse, quam influxus et efficacitas a principali agente impressus instrumento, ut ad effectum præcipue intentum concurrat. Sic enim scribens, pingens, sculpens etc., pro tempore, quo durat actio scribendi, pingendi, sculpendi etc., instrumento, quod manu tenet movetque, virtutem communicat ac directionem artis, qua opus affabre exsequatur. Hujusmodi virtutem sæpe meminit Angelicus Doctor, ut fufius videndum erit in materia de divino concursu (2).

(1) *Physic.*, prima pars, disp. 2, quæst. 4, art. 5.

(2) Vide S. Thom., 3 p., quæst. 62, art. 1; *de Potent.*, quæst. 6, art. 3 fin. et art. 4 fin.; 3.^a *Contr. Gent.*, cap. 103 fin.; 4.^a dist. 1, quæst. 1, art. 4. solut. 2, etc.

Circa istam opinionem unum certum est, causam instrumentalem ex sua conditione esse essentialiter insufficientem atque inadæquatam etiam in ordine causæ secundæ, atque adeo concurrere non posse ad effectum, quin altiori virtute compleatur, non solum ex generali ratione causæ creatæ vel secundæ, quæ necessario complenda est per virtutem Dei cooperantis, sine qua metaphysice repugnat, ut causa ulla secunda operetur, quemadmodum alibi probabitur; sed etiam ex propria ratione instrumenti, quia nempe intra ipsum ordinem causarum secundarum causa instrumentalis est essentialiter incompleta. Ex quo tamen non videtur necessario sequi, quod instrumentum nihil possit sua virtute influere. Aliud enim est, quod non habeat sufficientem ex se virtutem, ideoque indigeat nova efficacitate, quæ ex influxu et virtute principalis causæ accedat, et aliud, quod principium activum, quo instrumentum operatur instrumentaliter, sit *sola* virtus causæ principalis, ita ut innata et propria illa sua virtus, quæ ipsi etiam inest ad operationem sibi consentaneam, penitus otiosa remaneat, nec prorsus influat in ipsam operationem et effectum altiorem causæ principalis. Calor enim naturalis, qui est instrumentum virtutis vegetativæ ad convertendum alimentum in substantiam aliti, dum efficacitate propria dissolvit illud, cur non possit illa ipsa efficacitate sua, accedente virtute superiori vegetativa, ipsam conversionem alimenti paragere? Unde adæquata virtus instrumentalis videtur conflare ex naturali instrumenti virtute vel efficacitate et ex virtute causæ principalis sibi transeunter addita, docente S. Thoma: *Instrumentum virtutem instrumentalem acquirit dupliciter, scilicet quando accipit formam instrumenti et quando movetur a principali agente ad effectum* (1). Itaque si contrarium volunt Thomistæ, ut velle videntur, quando dicunt causam instrumentalem esse illam, quæ solum in virtute causæ principalis operatur, ita ut instrumentum virtute propria solum efficiat præviam aliquam dispositionem; audiendi non sunt. Neque enim necesse est actionem instrumenti re distingui ab actione causæ principalis illam ad opus aliquod assumptis,

expenditur;

(1) S. Th. 3, p. quæst. 19, art. 3, ad 2.um

neque est ulla ratio negandi instrumento influxum etiam propriae suae virtutis et efficacitatis, qui adjutus et confortatus atque elevatus influxu virtutis altioris causae principalis effectum ejusdem producat, saltem quando in hujusmodi effectu cernuntur formalitates quaedam, quae solum in efficacitatem causae instrumentalis refundi possunt, ut accidit in operibus artis, et in specie intelligibili, ad quam efficiendam phantasma ex communissima opinione dicitur instrumentaliter concurrere, patent enim in illa vestigia et lineamenta phantasmatis; ex quibus etiam solet potissimum probari causalitas ejusdem effectiva in productionem speciei impressae. Sane actio pingendi est actio pictoris, sed actio illa et actio instrumentaria penicilli, quae dicitur applicatio et distributio colorum in tabula, tandem in idem recidunt quoad rem ipsam, quia neque actio pingendi est aliud, quam artificiosa distributio colorum in tabula, neque distributio colorum est aliquid separatum ab artificio et directioni pictoris. Et sic generatim dicendum videtur posse nativam virtutem instrumenti, prout confortatam virtute superiori principalis causae, effectum ejusdem attingere, atque adeo instrumentum non per solam virtutem causae principalis instrumentarie operari (1).

Denique neque etiam ex eo quod instrumentum operetur in virtute causae principalis, videtur *necessario* sequi, quod instrumentum debeat in seipso tamquam in subjecto prius altiozem illam virtutem accipere; quod est iterum aliud caput discordiarum inter auctores S. Ordinis Praedicatorum et inter nostros. Quamvis enim concedamus in multis instrumentis, nempe in artificialibus id accidere, undenam quaeso, probare solide possunt Thomistae id necessarium esse atque essentialia instrumento? Verum haec fusius statim declarabuntur:

(1) Cfr. Suar. disp. 17, *Metaph.*, sect. 2, n. 9; Lossada, loc. cit., n. 3-4.

Habet cum hac quaestione connexionem controversia illa inter Theologos acriter agitata, an virtus operandi actus supernaturales intellectus et voluntatis, sit *solum gratia*, quin naturalis virtus intellectiva et volitiva active concurrat ad illos. In qua controversia affirmativam Thomistae communiter, negativam Nostrates etiam communiter teneant sententiam.

habet enim haec maximam affinitatem cum tertia opinione, immo est eadem prorsus cum illa, prout a suis patronis propugnatur.

Est itaque tertia sententia, quae docet instrumentalem causam esse illam, quae solum agit ut mota ab alio, principalem autem eam, quae per se ac sine motione alterius vim habet operandi. Haec est doctrina communis Thomistarum (1), et quorundam etiam Scotistarum (2), eaque videtur patere in instrumentis artis, quae prout experientia notum cuique est, non agunt nisi mota a causa principali, a qua etiam in se recipiunt virtutem altiozem artis, ut effectum attingant. Et sic expresse videtur generatim docere Angelicus Doctor: *Instrumentum enim, inquit, non operatur, nisi in quantum est motum a principali agente, quod per se operatur* (3). Ex qua doctrina inferre solent praedicti Auctores «cum simul concurrunt causa principalis et instrumentalis, immediatius attingit effectum a causa instrumentali, quam a principali; *immediatius* inquam, *immediatione*, ut ajunt, *superpositi*, quia principale agens non agit, nisi per instrumentum; *immediatione* autem *virtutis* dicitur agens principale immediatius agere, quia instrumentum non agit, nisi in virtute ejus. Atque hinc confirmatur ratiōne haec sententia; nam instrumentum ut sic non agit, nisi in virtute principalis agentis. Sed non potest instrumentum niti in operando virtuti principalis agentis, nisi quia ab illa movetur». Ergo ratio instrumentalis causae recte explicatur per hoc, quod agat ut mota ab alia. Et consequenter causa principalis erit, quae ad agendum non indiget motione alterius (4).

tertia opinio,

(1) Vide Joan. a S. Thom., *Physic.*, quest. 26, art. 1; Ant. Goudin, *Physic.*, tom. 2, loc. cit., *Dico* 3.º; Complutenses, *Physic.*, disp. 12, quest. 1.º

(2) Apud Mastrium, loc. cit.

(3) S. Thom., 3 p., quest. 62, art. 4. Cfr. ib. art. 1; et 2.º *Contr. Genit.*, cap. 21; *de Verit.*, quest. 27, art. 4, corp. et ad 5.um, 6.um et 7.um

(4) Apud Suarez, loc. cit., n. 13.

Ex hac doctrina, ut id nunc obiter notem et illa alia, secundum quam causae secundae omnes comparentur ad primam, sicut instrumentum ad causam principalem, solent alibi colligere Thomistae

reprobatur.

Verum neque hæc sententia plene rem videtur declarare. Cum enim dicitur instrumentum agere ut motum ab alio, duobus modis intelligi potest. Uno modo de motu vel mutatione recepta in ipso instrumento et prævia ad actionem ejus: quo pacto propositionem illam intelligit Ferrariensis (1) aliique multi Thomistæ. Non tamen potest in eo sensu propositio esse universaliter vera, immo vix invenitur vera, nisi in instrumentis artis, quæ per motum localem applicantur ad operandum; in instrumentis autem naturæ minime. Nam si phantasma est instrumentum ut nunc suppono, ad efficiendam speciem intelligibilem impressam, quam actionem, quæso, in se prius recipit ab intellectu agente, ut agat? Numquid recipit aliquod spirituale lumen? At id subiecto materiali plane repugnat. Deinde semen dicitur instrumentum generantis, quod postquam decisum est, nullam novam motionem a principali agente recipit. Item calor ignis est instrumentum ejus ad generandum ignem, et calor vitalis ad producendam carnem; in quibus tamen nulla vera motio antecedens excogitari potest. Nec dicas cum quibusdam Thomistis calorem non esse dicendum instrumentum ignis, sed potius virtutem ignis instrumentariam. Nam in primis id aperte repugnat S. Thomæ, calorem dicenti esse instrumentum ignis ad formam substantialem educendam, et animæ ad productionem carnis ex cibi, quibus vescimur. Repugnat etiam id rationi, quia calor v. g. in generatione carnis est procul dubio causa efficiens. Atqui non est principalis, utpote quæ subordinatur virtuti vegetativæ atque ad effectum se extendit sibi improportionatum. Ergo est causa instrumentalis. Dicit ergo non potest ad omnem prorsus rationem instrumenti requiri, ut prius quam agat motum aliquem in se recipiat.

Adde quod non omnia, quæ mota movent sint in rigore instrumenta, nam manus v. g., non movet baculum nisi mota, et nihilominus proprie non est instrumentum, quamvis

necessitatem physicæ præmotionis. Verum suo loco probandum est causas secundas, licet egeant concurso divino, non esse tamen proprie instrumenta.

(1) Ferrariensis. In 2.UM lib. *Cont. Gentes*, cap. 21.

in sensu latiori dici soleat, ut jam notavimus, instrumentum, immo et intrumentum instrumentorum, vel instrumentum ante instrumenta, ut scripsit Aristoteles (1). Et in ipsis instrumentis sæpe ad ea etiam, quæ propria virtute possunt efficere, ac respectu quorum re vera non sunt instrumentales causæ, sed principales, v. g. in securi ad scindendum; motus requiri soleat. Id quod videtur ostendere motum, quem prius in se accipiunt ipsa instrumenta mechanica, non esse nisi meram conditionem, ad hoc ut agere possit. Quod ut clarius videas, simulque intelligas non esse absolute necessarium motum prævie in instrumento, etiam mechanico, receptum, nota serram aliaque instrumenta eodem fere modo suam exercere actionem, sive ipsa moveantur, quiescente materia, sive e converso, ipsis quiescentibus, materia moveatur. An non unquam vidisti quædam artificiose fieri a fabris manu tenentibus immotum instrumentum, ac torno in gyrum agentibus lignum?

Alio modo dici potest instrumentum agere ut motum a causa principali, nempe ut subordinatum illi, vel ut habens vicem illius, vel etiam ut adjutum ab eadem juxta varia genera instrumentorum. Et in hoc quidem sensu verum est omne instrumentum non agere nisi ut motum ab alio, tamen hoc non est proprium instrumenti stricte sumpti, quin potius commune est omni inferiori principio agendi omnique causæ præter primam, nam omnis causa secunda agit cum concursu causæ primæ. Præterea nec intellectus nec voluntas censentur communiter instrumentum relate ad suos actus, et nihilominus in agendo subordinatæ sunt animæ, cujus sunt potentie. «Verum est has omnes facultates, immo et accidentia omnia, vocari ab aliquibus instrumenta, et recte quidem, si nomine instrumenti intelligant omne principium quo operandi, quod non est propter se, sed ut aliquod suppositum eo utatur; non vero si rigorose loquamur de instrumentali causa et actione, sic enim calor non est proprie instrumentum ad calorem producendum cum non excedat effectus perfectionem principii seu causæ» (2).

(1) *De Partibus animal.*, lib. 4, cap. 10.

(2) Vide Suar., loc. cit., n. 14-16.

Vera ratio
causæ
instrumentalis

Dicendum ergo videtur causam instrumentalem in sensu proprio esse illam, quæ concurrat, seu elevatur ad producendum effectum se nobiliorem, seu ultra mensuram propriæ perfectionis et actionis, ut calor v. g. quatenus concurrat in viventibus ad convertendum alimentum in substantiam aliti, et in universum accidens, quatenus concurrat ad producendam substantiam. Dixi *ultra mensuram propriæ actionis*, quia instrumentalis etiam foret causa illa, quæ a superiori agente juvaretur speciali concursu ad productionem effectus, qui licet inferior esset in perfectione entitativa, excederet tamen naturalem activitatem ac potentiam talis causæ, ut si angelus vel homo assumeretur ad producendam muscam: angelus enim et homo quantumvis musca perfectiores, solam habent potentiam obedientialem ad illam generandam. Et e converso causa principalis est, quæ producit effectum sibi æqualem aut inferiorem, ita ut non egeat speciali juvamine superioris agentis. Quæ ratio causæ principalis non solum convenit causæ primæ, sed etiam secundis. Quod enim omnis causa secunda egeat concursu causæ primæ, non est contra rationem causæ principalis, dummodo illa in ordine naturalis et creatæ causæ adequatam virtutem et activitatem sufficientem habeat ad effectum. Ex quo sequitur omnem causam instrumentalem esse essentialiter partialem et inadæquatam; quamquam non sequitur vicissim omnem causam partialem esse instrumentalem; nam si quæ causa partialis indigeat quidem juvamine alterius causæ, quæ tamen superior non sit, sed ejusdem aut inferioris ordinis vel conditionis, cui proinde non subordinetur, instrumentalis non est, sed principalis, licet inadæquata, quæ cum alia comparte unam adequatam ac totalem causam constituit. Hoc pacto quamvis intellectus ad intelligendum egeat speciebus, proprie instrumentalis causa non est.

Cur dicatur
causa
principalis in
virtute propria
agere.

Jam causa principalis sic declarata recte dicitur operari in virtute propria, non solum quia innata et intrinseca virtute agendi gaudet, sed quia illa proportionata effectui est, nec indiget aliqua elevatione. Et quamvis, si sermo sit de causa secunda, semper egeat concursu primæ, at indigentia hæc non oritur ex speciali proportione cum effectu, sed ex speciali dependentia, qua omne ens creatum Deo, ratione

supremi domini ejus, subjicitur sive in essendo sive in operando. At vero causa instrumentalis verissime dicitur operari in virtute causæ principalis; non quia instrumentum propria virtute nequeat concurrere per actionem instrumentalem ad effectum causæ principalis, sed quia virtus illa propria instrumenti de se improporionata est et insufficientis, et solum potest concurrere juxta mensuram virtutis et elevationis causæ principalis (1).

et instrumentalis
in virtute
principalis
causæ.

Dices, ad hoc ut instrumentum dicatur agere in virtute causæ superioris eidemque subordinari, necesse esse, ut virtutem illam in se recipiat; nec satis esse ut virtus altior extrinsece assistat, et concurrat simul cum instrumento ad eundem effectum. Nam per subordinationem hujusmodi mere extrinsecam instrumentum non redditur in se potentius ac virtuosius, quam antea. Ergo non poterit producere effectum, qui excedat propriam ejus virtutem; causa enim non immutata nec potentior reddita in se, non potest novum vel majorem effectum producere ex se, quam antea, cum careat principio, a quo exire possit talis effectus. Unde videmus, quod ex sola extrinseca denominatione, v. g. quod aliquid sit visum vel cognitum, non potest aliquid amplius operari realiter, quam sine tali denominatione; eo quod nihil reale ponat in eo. Ergo similiter si ex ista extrinseca subordinatione nihil reale additur instrumento, non poterit aliquid amplius operari realiter ex vi illius, quia operatio realiter ac vere procedit a virtute intrinseca operantis. Ita fere ad verbum Joannes a S. Thoma (2).

Resp. posse instrumentum efficere aliquid præstantius, quam per propriam virtutem valeret, etiamsi nihil de novo in se accipiat, dummodo adsit altera causa, quæ cum altiori virtute simul ad eundem effectum concurrat. An equus nequeat simul cum alio equo pondus trahere, ad quod trahendum solus non sufficebat, nisi in seipso recipiat novam aliquam virtutem? Cur ergo necesse erit, ut instrumentum in se ipso immutetur, ac virtutem causæ principalis recipiat,

(1) Vide Suar., loc. cit., n. 18 et 19.

(2) *Physic.*, quæst. 26, art. 1. *Quod vero non sufficiat virtus solum extrinsece assistens.* Cfr. Complutens. *Physic.*, disp. 12, quæst. 1, n. 8, seqq.

dummodo adsit causa principalis simul cooperans ad eundem effectum? Frustra ergo Thomistæ sive hic sive in materia divini concursus contendunt tamquam omnino necessarium motum, quo instrumentum in seipso virtutem novam fluentem recipiat, ad instrumentariam actionem peragendam. Elevatio enim et concursus instrumenti ad effectum causæ principalis rite intelligi et explicari potest, admittendo in illo vim quamdam activam propriam, licet improporionatam et insufficientem, propter quod eget consortio superioris virtutis, ut possit efficere; et sic intelligi satis potest, quod instrumentum in actu primo constituatur ad agendum per conjunctionem cum causa principali, etiamsi nihil sibi intrinsece inhærens recipiat, quo in seipso immutetur et virtuosus reddatur. Verum de his fusiis, ubi de divino concursu (1).

Instrumentum
conjunctionum et
separatum.

Instrumentum dividi solet in *conjunctionum* et *separatum*. Conjunctionum dicitur, quod principali agenti conjungitur per unionem vel contactum physicum, quo pacto *calor* est instrumentum ignis, et calamus scribentis, et generatim instrumenta artis. Separatum vero est, quod nullo ex his modis conjungitur principali agenti, et sic sacramenta dicuntur instrumenta Humanitatis Christi Domini in cælo regnantis. Possetque dividi utrumque in conjunctionum vel separatum in existendo et non in causando, et vicissim; quamvis illud quod est quidem conjunctionum in essendo, separatum vero in causando, videtur non proprie dici instrumentum, sed tantum in latiori sensu; sicut calor non est proprie instrumentum respectu solius calefactionis. Et ratio est, quia hujusmodi instrumentum non eget ad effectum speciali influxu et causalitate activa causæ principalis. Ergo licet sæpe causis hujusmodi nomen instrumenti detur, veri tamen nominis instrumenta non sunt ex superius dictis (2).

(1) Vide interea Suarez, *De Incarnat.*, disp. 31, sect. 6, ubi multa huc spectantia fuse ac doctissime disputantur.

(2) Suar. *Metaph.*, disp. 17, sect. 2, n. 22; Lössada, loc. cit., n. 9.

ARTICULUS II.

Utrum res creatæ aliquid vere efficiant; et undenam procedat, quod unum individuum effectum præ alio producant.

Duas hic in uno articulo conjungimus questiones, quarum prima respicit systema, quod recentioribus temporibus *Occasionalismi* nomen accepit, altera salebrosam illud dubium tangit externi, quod dicunt, principii individuationis entium creatorum.

§ 1.—OCCASIONALISMUS CONFUTATUR.

393. Communem illam divisionem, quam superius minimus, in causam primam et secundam respuunt Occasionalistæ, dicentes, causas secundas, saltem naturales, non esse veri nominis causas, sed meras occasiones, ad quarum præsentiam solus Deus operetur. Occasionalismum videntur primum sectati fuisse Arabes, ut testatur S. Thomas (1), qui activitatem omnem naturalibus causis ereptam voluere, ita ut Deus, vel substantia quædam immaterialis corpora omnia penetrans, ut Avicbron in suo libro *Fontis Vitæ* scriptum reliquit (2), causa existat eorum omnium, quæ fieri videmus: quam sententiam immerito appingi etiam Philoni et Petro de Alliaco scribit Suarez (3). Doctrina hæc, quamvis probabilis habita sit a Gabriele Biel apud Suarez, *stulta* vocatur a S. Thoma (4), diuque exulavit a Scholis, donec iterum e cineribus excitata Cartesiani Arnaldi Geulnæx opera, et a Nicolao Mallebranchio (5) promotâ, iterum recentioribus temporibus civitate, ut ita dicam, donata est

Occasionalismus
describitur.

(1) S. Th., *de Potent.*, quæst. 3, art. 7; *De Verit.*, quæst. 5, art. 9 ad 4.^{am}; lib. 3.º *Contr. Gent.*, c. 69; 1 p., quæst. 105, art. 5; 2.^a dist. 1, quæst. 1, art. 4. Cfr. Averroes lib. 9 *Metaph.*, Comment. 7; et lib. 12, Comment. 18; et Albert, M., lib. 2 *Physicor.*, tract. 2, cap. 3.

(2) Apud S. Thomam, *de Potent.*, loc. cit.

(3) Disp. 18 *Metaph.*, sect. 1, n. 1.

(4) 2.^a dist. 1, quæst. 1, art. 4; *de Verit.*, quæst. 15, art. 9 ad 4.^{am}

(5) *Recherche de la Vérité*, lib. 6, part. 2, chap. 3; et *Eclaircissement* 15.